

ПРОЯВИ ЕКСТРЕМІЗМУ В ХХІ СТОЛІТТІ: ЗАГРОЗИ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Бучинська Соломія,

здобувачка вищої освіти другого рівня
історичного факультету
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
e-mail: sollomiia.b.21@gmail.com

Науковий керівник: **Волік Надія,**

кандидат історичних наук, доцент
кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Упродовж тривалого часу в Україні активно розвиваються як ліві, так і праві радикальні рухи. Обидві течії мають право на існування, проте їхня ідеологія часто виходить за рамки цивілізованих методів вирішення проблем, тим самим стаючи каталізатором екстремістських проявів, що в свою чергу поширює насильство та тероризм серед мирного населення.

Український ліво-радикальний рух охоплює низку ідеологічних напрямів, які спрямовані на критику сучасної соціально-економічної системи та існуючих соціальних відносин, пропонуючи революційний підхід для оновлення суспільства [1, с. 99–100].

Існування українських лівих груп характеризується низкою особливостей: невелика кількість учасників, нестійкість організаційних структур, відсутність офіційної реєстрації відповідно до чинних юридичних вимог, епізодична залученість у реальну політичну діяльність, а також схильність до надмірної теоретизації та перенесення своєї активності переважно у віртуальний простір. Фактично такі течії орієнтовані на задоволення інтелектуальних та культурних запитів окремих їхніх представників [1, с. 100].

Цілком зрозумілим є той факт, що радянська спадщина, з її авторитарними ідеями, дискредитувала ліву течію в очах більшості громадян. Також серед прихильників лівих є чимала кількість розбіжностей в ідеологічних поглядах та практично відсутня чітка соціальна база.

У сучасних політичних реаліях України ліві політичні сили змушені реагувати на серйозні виклики. Анексія Криму та війна на Донбасі спричинили зростання націоналістичних настроїв, що ще більше дискримінує дану течію в українському суспільстві. Проте вона

продовжує все ще існувати, на так званих «трьох китах» соціально-економічних проблем, а саме: нерівність, безробіття та корупція. Однак для реалізації цього потенціалу необхідно подолати внутрішні суперечності, розробити чітку програму дій і знайти спільну мову зі суспільством.

Щодо основних видів діяльності, то варто зазначити, що вони переважно зосереджені на освітньо-інформаційній роботі в межах Інтернет, яка реалізується через організацію дискусій і обговорень у спеціалізованих чатах, на форумах, а також у соціальних мережах. Водночас розширення мобілізаційного потенціалу лівих радикальних груп ускладнюється проявами так званого «комерційного соціалізму», коли основна мета їхньої діяльності зводиться до отримання фінансової підтримки від численних благодійних фондів та організацій. Непрозорість і закритість функціонування таких угруповань, а також невизначеність цілей їхнього фінансування, можуть стати каталізатором дестабілізації в окремих регіонах України. Це, у свою чергу, здатне призвести до послаблення суспільно-політичної стабільності, посилення протестних настроїв серед найбільш соціально депресивних верств населення, передусім молоді, та виникнення конфліктних ситуацій, наслідки яких важко прогнозувати [1, с. 124–125]. Українські ліві групи сьогодні перебувають на периферії політичного життя через малочисельність, слабку організацію та віддаленість від реальної політики. Водночас загострення соціально-економічних проблем може створити передумови для їхньої активізації.

Право-радикальний український рух вважається більш загрозливим щодо проявів екстремістської діяльності, ніж лівий. Він представляє політичні угруповання, орієнтовані на збереження існуючого суспільного порядку або повернення до минулих форм організації соціуму. Ці сили характерно висувують антиреформістські гасла і демонструють прихильність до консервативних та традиціоналістських цінностей. Представники правого екстремізму часто використовують релігійні переконання та національні почуття в якості інструментів для мобілізації підтримки, відзначаючи особливу значущість таких понять, як «національна ідентичність», «етнічна приналежність», «державність», «сакральність релігійних традицій» тощо [1, с. 126].

Прояви екстремізму дещо схожі на фанатичні дії, які підривають спокій у суспільстві, сіють страх серед людей та чинять тиск на владу [4, с. 132]. Ідеологічна основа право-радикалів в Україні, як правило, базується на маніхейському поділі світу, де панує протиставлення «добра» і «зла». Воно супроводжується волюнтаристським розмежуванням між «своїми» та «чужими», яких найчастіше визначають крізь призму етнічної належності [1, с. 129].

Права радикальна течія зазнає значної крити. Деякі експерти вважають, що ультраправі екстремісти становлять загрозу для демократії. Вони апелюють тим, що праві націоналістичні організації набули нового розвитку після Революції гідності 2014 р. Їхні дії спрямовані на створення так званого «очищеного» суспільного середовища, вільного від усього, що вони вважають загрозою для нації або неприйнятним у контексті триваючого військового конфлікту. Основними об'єктами їхньої агресії є організації, що захищають права ЛГБТ-спільноти, а також політичні опоненти, переважно лівих поглядів. Ультраправі часто звинувачують їх у проросійських переконаннях чи прихильності до сепаратизму, хоча ці обвинувачення нерідко набувають абсолютно лицемірного характеру. Почасті акти насильства, часто у формі символічного вандалізму, спрямовуються на установи та пам'ятники, пов'язані з національними меншинами [3].

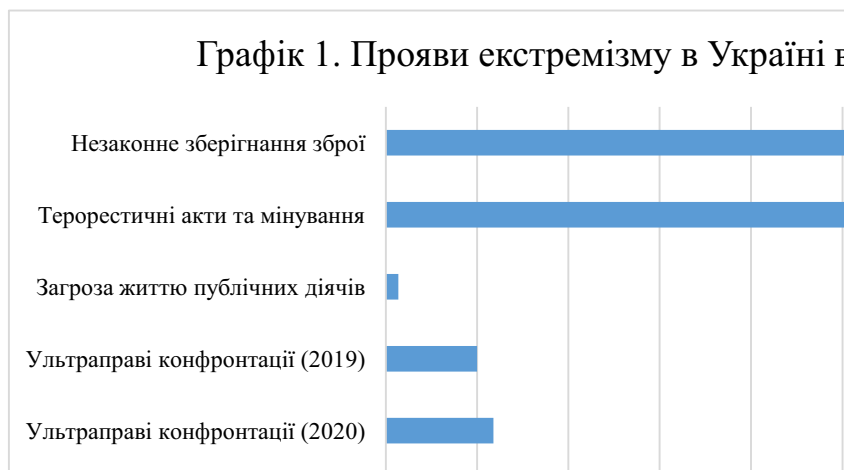
Починаючи з 2014 р., коли відбулася анексія Криму та розпочалася окупація східних регіонів України, а згодом із початком повномасштабного військового вторгнення РФ проти нашої країни 24 лютого 2022 р., ми відчули реальну загрозу національної цілісності та ідентичності. Проблема екстремізму набуває в країні особливої гостроти. За даними аналізу міжнародної статистики, у 2013 р. на території України було зареєстровано лише 10 терористичних злочинів. Однак уже в 2014 р. цей показник стрімко зріс до 2088 випадків, а в 2015 р. становив 1717 [2, с. 52].

Також згідно з дослідженням, проведеним Фондом «Українська політика» у період з грудня 2019 р. по листопад 2020 р., найбільше проявів екстремізму було зафіксовано за критерієм «незаконне зберігання, виготовлення та поширення зброї» – 746 випадків. На другому місці – спроби підготовки терористичних актів, мінування будівель, анонімні повідомлення про мінування – 567 випадків. На третьому місці – загроза життю державних службовців, політиків, журналістів, громадських і публічних діячів – 14 випадків [6] (див. Графік 1).

Моніторингова група «Маркер» зафіксувала 118 випадків ультраправих конфронтацій та насильства в Україні у 2020 р., що на 18 % більше, ніж у 2019 р. У 2021 р. кількість таких випадків зросла до 177, що є абсолютним рекордом за три роки моніторингу [7]. Експерт з питань екстремізму Богдан Петренко повідомив, що за три роки в Україні було відкрито 4600 справ щодо терористичних актів, але покарано лише 17 осіб [5].

Ці статистичні дані свідчать про зростання проявів екстремізму в Україні та вказують на необхідність розробки державної програми з протидії екстремізму, включаючи законодавче визначення поняття «екстремізм» та впровадження превентивних заходів.

Екстремістські угруповання здійснюють насильство, керуючись ідеологічною мотивацією, з метою ліквідації будь-яких сил, які, на їхню думку, не заслуговують на існування в публічному просторі. Їхні дії спрямовані на створення так званого «очищеного» суспільного середовища, вільного від усього, що вони вважають загрозою для нації або неприйнятним у контексті триваючого військового конфлікту.

Втрати серед мирного населення, множинні масові поховання на території України, а також систематичне ігнорування норм права, міжнародних домовленостей, етичних норм та моральних принципів є безпосереднім наслідком жорстоких терористичних дій. Вирішення цієї проблеми через гуманістичний підхід можливе лише щодо тих осіб чи груп, які здатні зрозуміти природу гуманізму або зберігають хоча б мінімальні залишки людяності у своїх діях та мотиваціях. На жаль, Україна має справу з агресором, позбавленим моральних і цивілізаційних цінностей. Його дії позначені відсутністю чітких стратегічних цілей та орієнтовані переважно на безглузде знищення людських життів, інфраструктури й територій. Постійне порушення домовленостей на всіх рівнях лише поглиблює кризу.

Для успішної протидії тероризму потрібен комплексний підхід, що включає міжнародну координацію зусиль, обмін розвідувальною інформацією, посилення контролю за фінансовими потоками, а також впровадження сучасних технологій для виявлення й запобігання терористичним загрозам.

Висновки. Трагічні реалії сучасності, що розгортаються в контексті російсько-української війни, демонструють зростання масштабів відкритої агресії, спроб насильницького захоплення територій та маніпуляцій з боку політичного керівництва держави-агресора. Такий тип насильства, на нашу думку, є одним із найжорстокіших, оскільки спрямований не лише проти інтересів мільйонів українських громадян, але й підриває основи

державності та інституційну стійкість. У цьому контексті особливої актуальності набувають питання зміцнення національної безпеки, політичної єдності та міжнародної солідарності. Протидія подібним формам агресії вимагає комплексної відповіді, що включає не лише воєнні, а й соціальні, інформаційні та дипломатичні заходи. Майбутнє України значною мірою залежить від здатності консолідувати внутрішній ресурс спротиву та ефективно взаємодіяти з демократичними партнерами на міжнародній арені.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильчук Є. Молодіжний політичний радикалізм та екстремізм у сучасній Україні: дис ... канд. політ. наук: 23.00.03. Київ, 2016. 482 с.
2. Грущинська Н. Тероризм – загроза національній безпеці та глобальна проблема сучасності. *Національна безпека: загрози та виклики*: матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 1 квітня – 12 травня 2024 року. Львів–Торунь. 2024. С. 50–53.
3. Ліхач В. Ультраправий екстремізм як загроза українській демократії. URL: <https://freedomhouse.org/uk/report/analytical-brief/2018/ultrapravyy-ekstremizm-yak-zahroza-ukrayinskiy-demokratiyi>
4. Токаревський Г. «Собаки пекла» повертаються. *Політичний менеджмент*. 2003. № 1. С. 128–135.
5. Експерт з питань екстремізму Богдан Петренко: За три роки в Україні відкрито 4600 справ щодо терактів. А покарано лише 17 осіб! URL: https://glavcom.ua/interviews/ekspert-z-pitan-ekstremizmu-bogdan-petrenko-za-tri-roki-v-ukrajini-vidkrito-4600-sprav-shchodo-teraktiv-a-pokarano-lishe-17-osib-447382.html?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 11.03.2025).
6. Україні слід законодавчо визначитися з поняттям «екстремізм», розробити держпрограму і превентивні заходи – експерти. URL: https://interfax.com.ua/news/press-conference/710858.html?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 11.03.2025).
7. Ультраправі конфронтації та насильство. Результати моніторингу 2020 року. URL: https://violence-marker.org.ua/blog/2021/03/12/ultrapravi-konfrontacziyi-ta-nasylstvo-rezultaty-monitoryngu-2020-roku/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 11.03.2025).